

УДК 177.7

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i32.1035>

А. В. Скляр

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0477-1075>кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ФЕНОМЕН ПРИЧЕТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА СТАНУ ЕВДЕМОНІЇ У ФІЛОСОФІЇ СТОЇЦИЗМУ

Постановка проблеми. Філософія стоїцизму зародилася у Стародавній Греції ще у 300 р. до н.е. Із засновником цього напрямку Зеноном Кітійським сталася корабельна аварія, внаслідок якої він втратив не тільки гроші та товар, але й, що більш суттєво, позбувся внутрішнього стану спокою та впевненості у завтрашньому дні. Ця трагедія призвела до відчуття занепокоєння, порожнечі і тривоги у душі мислителя. Врятувати його мала змогу тільки філософія.

Ця історія є певною актуальною метафорою для кожної сучасної людини. Як часто їй здається, що вона втратила все у своєму житті? І куди тепер йти далі? Кожен із суб'єктів нашого суспільства особисто переживав чи переживає цей стан «корабельної аварії в душі», тому дуже важливо виокремити ті підстави, які змогли зробити кращим та щасливішим життя не тільки Зенона Кітійського, але і його послідовників.

Безумовно, сучасність є досить важкою для кожного з нас. Україна перебуває у стані вирішення багатьох проблем. Ідеться про пандемію, постковід, політичні конфлікти, фінансові кризи тощо. У цей час людина втрачає почуття довіри, орієнтацію на гармонійне існування. Вона відокремлюється від інших заради відчуття внутрішньої безпеки. Але їй потрібен *інший*, потрібне усвідомлення перебування у стані причетності до оточуючих. Таким чином, актуальним є розкриття сутності феномена причетності у філософії стоїцизму, зокрема стану евдемонії, досягнення якого є однією з головних проблем цього філософського вчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що роботи грецьких представників стоїцизму практично повністю втрачені. Проте їх ідеї поступово проникли на територію Римської імперії, де римляни мали змогу зберегти напрацювання першопрохідників та залишити для наступних поколінь мудрість цієї філософії. Епіктет, Сенека, Марк Аврелій залишили нам значні напрацювання стосовно основних положень цієї філософії. Вони є основою нашого теоретичного дослідження, завдяки якій ми маємо певні уявлення про фундаментальні ідеї того часу. Проте зараз ми бачимо відродження філософії стоїцизму. З'являється багато робіт, присвячених цьому напрямку (як тих, що намагаються популяризува-

ти філософські ідеї, так і напрацювання у вигляді дисертаційних досліджень та монографій). Філософія стоїцизму стає цікавою, практичною та корисною для сучасної людини. Професор філософії Wright State University в Дейтоні, штат Огайо, Вільям Б. Ірвін наголошує, що, попри давність філософії стоїцизму, вона «варта уваги сучасної людини, яка хоче жити змістовним і водночас насиченим, вдовольняючим, тобто гідним, життям» [2, с. 16]. М.Дж. Ваннатта розглядає можливості застосування стоїцизму в сучасному світі. Він зазначає, що ця філософія є філософією любові та єдності людей, вона приваблює поєднанням особливої чистоти та щирості помислів, допомагає людині долати усі труднощі, досягати поставленої мети та внутрішньої досконалості, робить її сильнішою [13]. Зауважимо актуальність дослідження поняття причетності. Доктор філософії, професор Х'юстонського університету Брене Браун зазначає знаходження сучасного світу у духовній кризі внаслідок роз'єднаності людей та підкреслює важливість для кожної людини відчуття стану справжньої причетності. Якщо кожна особа буде відчувати себе частиною чогось великого, то це надасть змогу вийти з цієї кризи [6]. В цілому тема причетності не досліджена українськими науковцями. Таким чином, наукова новизна дослідження полягає у невирішеній раніше проблемі кореляції причетності та евдемонії у філософській спадщині стоїцизму.

Мета статті – концептуалізація феномена причетності та розкриття залежності цього феномену від стану евдемонії у філософії стоїцизму.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи роботу Брене Браун, у якій вона описує поняття причетності [6], можна зробити висновок, що причетність – це духовна практика віри у себе, стан розкриття справжньої здатності людини бути самою собою, розкриття істинних почуттів та приналежності людини до самої себе, а також правдиве ставлення до всього. Тобто людина, яка відчуває приналежність до чогось, перш за все належить сама собі, відчуває свободу. Вона залишається такою, якою є, не ховає свою ідентичність, щоб справити враження про щось більше, до чого вона хоче належати. Вона кидає певний виклик суспільству, який зумовлений мужністю прийняти себе,

відвагою віри в себе, попри критику оточуючих. Цей образ дуже схожий на ідеал мудреця у філософії стоїків, досягти якого людині допомагають різні чесноти (Arete).

Відомо, що стоїки спиралися на філософію Сократа, який вважав чесноти основою щасливого життя. З філософії кініків вони взяли переконання про те, що дотримання чеснот є метою життя людини, тому потрібно ігнорувати зайві бажання для досягнення чеснот. Ідею про єдність чеснот надала Мегарська школа. Але головна особливість філософії стоїків стосовно чеснот полягає у їх необхідності, зведенні на перше місце серед головних речей у житті людини. Вони є єдиним благом, метою життя, дають можливість жити в гармонії зі світом. Те, що завжди несе добро і щастя для людини, є чеснотою. Так, філософ-стоїк Арістон вважав чесноти здоров'ям для душі людини. Чесноти – це мистецтво гармонійного та щасливого (Eudaimonia) життя, яке виникає завдяки дотриманню чеснот та через прагнення до особистісної досконалості. Сенека писав, що чесноти – це єдине, що не можна відібрати у людини, вони є єдиним надбанням мудреця. Вони не допускають поганого життя та приводять до щастя [3]. Радість та веселощі є природними властивостями чеснот [11]. М.Дж. Ваннатта зазначає, що основна сутність чеснот стоїцизму полягає в тому, що вони допомагають людям долати труднощі та не зраджувати своїх переконань, не піддаватися впливу поганих пристрастей, протистояти деструктивним думкам [13]. Зосередження на чеснотах позбавляє від неправильних оцінних суджень, результатом яких є сильні негативні емоції, особливі психічні стани (пристрасті) – задоволення (захоплення), страх, пожадливість (невгамовне бажання), сум / лихо (певний стрес). В.Б. Ірвін «виявив, що філософи-стоїки ставили собі за мету не усунути *емоцію* з життя, а подолати *негативні емоції*» [2, с. 18]. Пристрасті завжди приводять людину до помилок, гніву та розпачу, вводять в оману, позбавляють життя спокою та гармонії, заважають отримувати істинне задоволення від існування. Але представники стоїцизму не знецінювали емоції (що дуже важливо), а розмірковували над ними, спрямовуючи їх у потрібне русло, підкоряли їх розуму та чеснотам.

Отже, розглянемо чотири головні чесноти у філософії стоїцизму, які роблять життя людини благополучним та щасливим, – мудрість, відвагу, скромність, справедливість.

Мудрість як причетність до правильних думок

Мудра людина – щаслива людина. Вона не бентежить себе зайвими міркуваннями стосовно тих речей, які вона не може змінити. На думку Епікрета [7, V], жажливими для людей є не певні події, що трапилися, а *уявлення* людей про ці майбутні неочікувані події. Ця чеснота вказує вірний

шлях, сприяє правильному вибору, допомагає людині діяти розумно, ухвалювати гарні рішення, робить її вчинки добрими, наповнює кмітливостю, здоровим глуздом, точним розрахунком, обачністю. Мудрість також може розглядатися як розумність, розсудливість, розважливість тощо. Це вміння людини тверезо та спокійно орієнтуватися у складних ситуаціях, використовуючи логіку. Вона допомагає зосередитися на здорових думках та судженнях, прорахувати можливі наслідки майбутніх дій. Ця чеснота спрямовує людину до правильних бажань та переживань. Антипод мудрості – легковажність.

Мудрість нерозривно пов'язана з найбільш важливим принципом стоїцизму – *дихотомією контролю*, що проявляється в тому, що людина усвідомлює те, які речі вона може контролювати, а які ні. Через це вона повинна зосереджувати увагу тільки на явищах, що знаходяться у сфері її контролю, концентруватися на тому, що належить лише людині. Ідеться про власні дії, рішення та реакції на певні події або речі, оцінні судження. Епіктет казав, що *ми можемо контролювати тільки наші думки, бажання, прагнення, судження про життя та те, від чого ми ухиляємось. Проте поза межами нашої влади та контролю* (Adiaphora – категорія байдужого, тимчасова, дається лише на певний час) – наше майно (власність), добре ім'я (репутація), державна кар'єра (робота), тіло (здоров'я) та те, що не є нашою особистою заслугою [7, I]. Те, що належить до категорії байдужого (неконтрольованого), не є ні поганим, ні добрим. Важливим є лише вміння відрізнити речі нейтральні та ті, що ми можемо контролювати. На думку Сенеки [3], небезпека криється у тому, що людина вважає добре поганим і не може відрізнити одне від одного.

Отже, завдяки цій чесноті людина може бути причетна лише до того, що належить їй самій, тобто до особистих думок. Правильні думки, що сформовані мудрістю, формують правильні цінності людини, які призводять до правильних дій та емоційної стійкості. Насолода тим, що людина може контролювати, робить її вільною, спокійною, гармонійною, щасливою та невразливою. Якщо людина причетна до неправильних думок або бажань, залежна від інших, пристосовується до них, то вона йде шляхом страждань, тобто вона засмучується через те, що сприймає все як постійне і незмінне, розчаровується нездійсненням. Сум / лихо (певний стрес) – це негативна пристрасть, нерозумне стиснення душі, спотворене сприйняття того, що оточує людину. Ідеться про труднощі, занепокоєння, заздрість, роздратування, недоброзичливість, горе, ревності, печаль, тугу. Але важливо пам'ятати, що емоційне забарвлення будь-яка подія отримує завдяки нашій уяві, яку ми можемо контролювати. У стоїцизмі принцип згоди вчить раціональному і дбайливому

підходу до оцінки своїх думок. Таким чином, людина повинна звертати увагу на свої думки, ретельно оцінювати кожен свою думку та прагнути виважених міркувань про навколишній світ.

Відвага як причетність до самого себе та правильних намірів

Мужність бути собою – це сміливість, хоробрість, відвага (*andreia*). Цій чесноті можна навчитися за допомогою труднощів та складнощів життя. Так, Сенека підкреслював: «Якщо людина не зустрілася з неприємностями, значить у неї не було можливості випробувати себе. Випробування необхідне для самопізнання. Важливо не те, що відбувається з людиною, а те, як вона це переносить» [10].

На думку Сенеки, щасливе життя – це таке життя, яке відповідає природі людини. Щоб його досягти, потрібно мати здорову, мужню, терплячу, безстрашну, стійку та рішучу душу, готову до усіляких змін [3]. Щоб бути щасливою, людина повинна боротися зі страхами, звільнившись від яких, вона зможе протидіяти труднощам. Ця чеснота допомагає зрозуміти, з чим слід упокоритися, а з чим ні, вона повинна здійснюватися не лише у надзвичайних обставинах, а й у вирішенні повсякденних проблем. Антипод відваги – боягузливність. Епіктет наголошував на тому, що людина не має боятися робити те, що вона вважає за потрібне: якщо її дії правильні, то їй не слід боятися їх здійснення через можливу ганьбу інших, тому що ця критика буде несправедливою, але якщо дії людини дійсно неправильні, то їх не слід робити [7, XXXV]. Тобто відвага закликає людину до активних дій, попри усілякі страхи.

Негативні переживання бентежать дух людини. Вона хвилюється за речі, які не має змогу контролювати, наповнюючись безглуздими тривогами. Але відвага є причетністю людини до самої себе, це сміливість бути собою, впевненість, життєлюбність. Ця чеснота пов'язана з великодушністю, працьовитістю, витривалістю. Відвага – це також певне прагнення, порив, одна з добрих пристрастей стоїцизму, що супроводжує раціональне мислення та раціональне ставлення до життя. Відвага є наслідком здорового оцінного судження.

Сенека писав, що страхи забирають дуже багато часу з нашого короткочасного життя, а образи живляться страхом [3]. Страх є сильною негативною пристрастю (емоцією), яка завжди спрямована у майбутнє. Страх – це передчуття зла, відчуття паніки, тривоги, жаху, сорому (наприклад, страх зганьбитися), розгубленості. Проте в основі страху знаходяться невірні судження та непричетність до чеснот. Страхи найчастіше концентруються навколо категорії байдужого. Отже, коли людина зможе усвідомити, що вона боїться речей, які від неї не залежать, вона перестане боятися.

Відвага пов'язана з принципом бажання, тому вона є реалізацією правильних намірів. Важли-

вим є те, що представники стоїцизму закликали кожен день проживати як останній та не боятися смерті та майбутнього. На думку Сенеки, кожен день необхідно проживати так, начебто це – все життя, де для людини існують тільки окремі моменти одного дня, а майбутнє є невідомим [3]. Стоїк довіряє собі, тому він прораховує можливі варіанти розвитку подій, щоб мужньо зустріти їх, коли настане час. Оскільки страх є очікуванням поганих речей, що завдають шкоди душевному спокою (призводить до страждань та болю), то представники цієї філософії вважають, що краще заздалегідь уявляти найгірший результат подій, готуватися до зустрічі із труднощами. Сенека наполягав на тому, щоб людина припускала у своїй уяві певні події, щоб потім вони не були для неї несподіваним потрясінням: якщо усіляке зло передбачати заздалегідь, то воно буде переноситися набагато легше, тому що немає нічого більш жахливого, ніж сам страх [3]. Страх втрати болючіший за саму втрату. Філософ-екзистенціаліст Пауль Тіллх, аналізуючи вчення про тривогу у стоїків, підкреслював, що саме представники цього напрямку першими прийшли до усвідомлення того, що дійсним об'єктом страху є сам страх [12], адже людина боїться своїх фантазій про страх, майбутніх неприємностей, до яких вона не буде готова. Отже, завдяки негативній візуалізації людина перестає боятися майбутнього, стає спокійною та врівноваженою (спокій є протилежністю страху).

Скромність як причетність до правильних бажань

Скромність (*Sôphrosunê*), помірність розглядається у рамках принципу бажання стоїків. Це певна *вибірковість уваги*, тобто людина обирає, до чого їй варто схилитися, а до чого ні. Це практика самовладання, стриманості у всіх аспектах життя. Щоб бути щасливою, людина повинна контролювати свої бажання, бути вдячною за те, що існує в її житті, а не перейматися через те, чого не вистачає. Марк Аврелій казав, що потрібно відчувати щастя від усього, що відбувається з людиною [1, 7:54].

Для здобуття скромності людині потрібно насолоджуватися своєю долею, полюбити та прийняти своє життя таким, яким воно є, бажати тільки ті речі, що знаходяться під її контролем. Це призведе до того, що зникнуть ті бажання, які неможливо реалізувати. Відомо, що Ф. Ніцше висловив цю ідею через поняття “*amor fati*” («любов до долі»).

Сенека прикро зауважував, що людина поспішає жити, не усвідомлює свого життя, сумує за майбутнім та відчуває огиду до сьогодення [3]. З огляду на це важливо щиро прийняти момент сьогодення, що контролює страхи та бажання. Марк Аврелій писав, що людину не бентежить минуле чи майбутнє, потрібно лише визначити кордон сьогодення, тобто сконцентруватись на ньому [1, 8:36]. Отже, щаслива людина витрачає свої сили на

проживання сьогодення, живе тим, що відбувається тут і зараз, вона зосереджена тільки на тому, що відбувається з нею у цю саму секунду, намагається отримати максимум користі з кожного моменту, цінє те, що має. Саме тому принцип бажання стоїків вчить усвідомлювати своє життя, допомагає ставитися до всього зі спокоєм і розумінням.

Проте існує така негативна емоція (пристрасть) у стоїцизмі, що спрямована у майбутнє, – пожадливість (невгамовне бажання). Це нерозумне прагнення душі. Вона не дає можливості насолоджуватися сьогоденням. Пожадливість веде до страху, гніву, обурення, прискіпливості, злості, ненависті та характеризується надмірними ірраціональними бажаннями та потягами до тих речей, що належать до категорії байдужого. Антиподом пожадливості є прагнення до того, що є підконтрольним людині. Ще однією негативною пристрастю у стоїцизмі є задоволення, що розуміється як захоплення, нерозумне збудження тим, що є бажаним, зловтіха, насолода, розвага, обурення, «хибне тріумфування» (наприклад, радість через горе іншої людини, надмірне захоплення самим собою, задоволення від речей, які від нас не залежать та нам не належать) [13].

Радість (протилежність задоволення як захоплення) – це задоволення життям при усвідомленні непостійності всього існуючого, одна з добрих пристрастей стоїцизму, яка відвідує людину тут і зараз, коли вона фокусується на сьогоденні та має конструктивні судження про життя, супроводжує раціональне мислення та є наслідком здорового оцінного судження. Це піднесений та позитивний настрій, що базується на задоволенні та спокої. Пауль Тіллєх підкреслював, що радість приносить затвердження свого сутнісного, справжнього буття всупереч тривогам, бажанням та перешкодам, що створені випадково. Це емоційна згода, що наповнена мужністю стосовно свого істинного буття. Сенека пропонував радіти з того, що вже є у людини [11], закликав Луцілія навчатися відчуттю радості, проте не як почуттю щастя від виконання усіляких бажань, а як почуттю піднесеної над усіма обставинами душі [12; 4]. Проте стоїк повинен також виховувати у собі передбачливість (ще одна з добрих пристрастей стоїцизму, що допомагає будувати раціональні плани, не піддаватися слабкостям), тобто обережність, розумне уникнення певних речей, вад.

Антипод скромності – надмірність. Ця чеснота пов'язана з доречністю та помірністю. Якщо людина не задоволена тим, що вона має, не приймає цього, то набуття щастя буде складно. Коли людина фокусується на тому, чого в неї немає, то виникають негативні емоції. Вона чинить опір реальності, тому виникають страждання. Часто людина прагне до тих речей, які їй непотрібні, за допомогою яких вона прагне справити на когось

враження. Щоб позбавитися негативних емоцій, потрібно лише спрямувати свою увагу на те, що в людини вже є. Тобто людина має бути скромною, причетною до правильних бажань, які вона може контролювати і які вона вже має у своєму житті.

Справедливість як людинолюбство та причетність до інших

У філософії стоїцизму відносини – це категорія байдужого, ми не можемо контролювати поведінку інших людей, але ми маємо владу справедливо відноситися до них. Справедливість – це чесне ставлення до інших, навіть якщо вони помиляються. Наприклад, Марк Аврелій писав, що до інших потрібно ставитися справедливо, потрібно діяти за допомогою справедливості [1, 7:54; 1, 10:11]. Усі люди повинні діяти злагоджено, усі люди народжені для спільної справи, об'єднані вседністю, оскільки кожний є елементом чогось єдиного [1, 2:1]. Іншими словами, людина є соціальною істотою і налаштована на встановлення здорових відносин з іншими. Сучасні дослідники пропонують термін колективної присутності [8] як можливість відчувати радість та спокій від почуття зв'язку з іншими людьми і свідомості буття. Відчуття єдності надає життю сенсу.

Очевидно, користь для суспільства полягає у діях кожної окремої людини, які є невід'ємними від впливу на її оточення. Таким чином, справедливість прирівнюється до співпраці, вона має регулювати всі аспекти взаємодії між людьми, сприяє підтриманню добрих стосунків, заснованих на доброзичливості та добросердечності. Ця чеснота пов'язана з чесністю та прямою, вона допомагає знайти спільну мову з оточуючими, ставитися до них з добротою та повагою і як до рівних собі. М.Дж. Ваннатта зазначав, що стоїцизм вчить людину розвивати любов до всього світу, охоплювати своєю любов'ю увесь світ. Автор підкреслював, що ще у праці Зенона «Держава» зустрічається ідея про рівність усіх людей, про рівність жінок та чоловіків [13].

У філософії стоїцизму є поняття, що означає філантропію, людинолюбство – “oikeiosis”, тобто турботу, близькість, приналежність. Це дещо «моя», до чого я причетний. Але що ж може бути більш схожим на мене, ніж інша людина? Тому до неї потрібно ставитися зі співчуттям. Потрібно виховувати в собі здатність любити іншого. Епіктет вважав справедливою та доброю людиною таку людину, яка є великодушною [7]. Цицерон цитував слова Хрісіппа (представника ранніх стоїків) про те, що перемога повинна бути чесною, неприпустимо забирати щось у іншого або робити йому дещо погане [5]. Тобто тут простежується ідея І. Канта про те, що ніколи не можна використовувати іншу людину як засіб, а можна тільки як мету.

Отже, філософія стоїцизму зумовлена моральністю та спрямовує людину до доброзичливої

співпраці з іншими, до встановлення гарних відносин з усіма людьми. Такий принцип поведінки допомагає розвивати любов до справедливості, яка покращує відносини з іншими. Людина обирає, що слід розповсюджувати навколо себе, а що ні. Сенека заважував, що місце для благодійності є всюди, де присутня людина [3], яка народжена для взаємодопомоги, об'єднання, користі, любові. Водночас гнів (короткочасне божевілля), що суперечить людській природі, використовується для знищення один одного, призводить до роз'єднання, шкоди, покарання, ненависті [11].

Важливо, що філософія стоїцизму наполягає утримуватися від негативних емоцій – злості, гніву, ненависті – також у тих випадках, коли з людиною вчинили несправедливо та непорядно. Марк Аврелій писав про те, що потрібно проявляти байдужість, коли хтось каже дещо зле або робить щось погане проти людини [1, 10:11]. Оскільки стоїцизм спирається на філософію Сократа, то вважається, що людина творить зло через незнання (керуючись хибними установками), а будь-які помилкові дії – це результат невігластва, тому що не кожний спроможний пізнати істинні речі. Часто буває так, що люди впевнені, що роблять все правильно, але приносять зло. Проте не слід робити так само у відповідь. Сенека підкреслював, що мудру людину, яка є доброю людиною, не можна образити, адже вона не сприймає образ [3]. Необхідно прагнути у відносинах чинити якнайкраще, правильно реагувати. Зокрема, Епіктет наполягав, що потрібно вибачати, терпіти та залишатися доброзичливим [7].

На думку Брене Браун, яка добре знайома з роботами Карла Шмітта та з його розподілом людей на «своїх та ворогів», головна причина роз'єднаності сучасного суспільства – це фальшива дилема – лінія, що розділяє «наших та чужих», тобто загальна ненависть. Біль, який людина заперечує внаслідок своєї самотності, перетворюється на страх, ненависть та гнів. Голова філософського факультету коледжу у Кембриджському університеті Мішель Майєзе визначає дегуманізацію як «психологічний процес демонізації ворога, що допомагає уявити його недолюдиною, яка недостойна людського ставлення» [9]. У контексті цього Брене Браун наводить приклад об'єднання проти спільного ворога як фальшиву силу, що протилежна справжній причетності. Авторка підкреслює зв'язок причетності з духовністю та визначає останню як усвідомлення нерозривної сили любові та співпереживання, що об'єднує усіх людей, змушуючи їх залишатися людьми та оберігати один одного від цинізму сучасності [6]. Отже, чеснота справедливості як людинолюбство та причетність до інших здатна боротися з проблемою дегуманізму, вирішувати проблему нелюбові до самого себе, людей, своїх цінностей та правди.

Висновки. Таким чином, можна припустити, що духовність – це певна вдячність за спільне буття, що наповнене любов'ю, прагнення до причетності, а причетність – це духовний зв'язок з іншою людиною за наявності сміливості залишатися самим собою – мудрим, відважним, скромним, справедливим та людинолюбним. Спираючись на історичне напрацювання представників філософії стоїцизму, можна зробити висновок, що причетність до чеснот призводить людину до стану евдемонії. Досліджено 4 головні чесноти-причетності у філософії стоїцизму, які роблять людину щасливою. Розглянуто мудрість як причетність до правильних думок (вміння відокремлювати те, чим людині дано керувати (категорія влади), від того, що не в її владі (категорія байдужого)), а також причетність до речей, які людина здатна контролювати та вдосконалювати (цінності, бажання, прагнення). Підтверджено, що щаслива людина не хвилюється про ті речі та події, які вона не може змінити, які вона не може контролювати. Розглянуто відвагу як причетність до самого себе та правильних намірів. Відвага закликає людину до сміливості та активних дій. Це мужність бути собою, впевненість, боротьба зі страхами, життєлюбність. Досліджено, що страх зникає, коли людина усвідомлює, що вона боїться речей, які від неї не залежать (категорія байдужого). В основі страху знаходяться невірні судження та непричетність до чеснот. Також чеснотою є скромність як причетність до правильних бажань (вибірковість уваги, контроль бажань, самовладання, стриманість, вдячність за сьогодення, усвідомлення, прийняття та любов до життя). Фокусування на відсутності певних речей призводить до виникнення негативних емоцій та страждань. Показано, що скромність призводить до радості, проте пожадливість породжує гнів, злобу, ненависть тощо. Справедливість розглядається як людинолюбство та причетність до інших (співпраця, розуміння того, що любов здатна поєднати усіх людей в світі, все живе народжене для того, щоб любити інших, своє життя, сьогодення). Показано, що ми не можемо контролювати поведінку інших людей, але ми маємо владу справедливо ставитися до них. Людина обирає, що слід розповсюджувати навколо себе, а що ні. Таким чином, до щастя веде встановлення доброзичливих та добросердечних відносини з іншими.

При цьому усі ці чесноти об'єднує внутрішній контроль, що допомагає концентрувати увагу на важливому, тобто володіння людиною самою собою та причетність до тих речей, якими вона може керувати, що є шляхом до щасливого життя. До щастя веде чіткий розподіл між тим, що людина може контролювати, та тим, що ні, а також розуміння того, що є речі, які від неї залежать або не залежать. Реакція на те, що відбувається навколо, формується за допомогою причетності до чеснот.

Отже, чесноти стоїцизму здатні вирішувати проблему нелюбові до самого себе, людей, своїх цінностей та правди. Показано, що причина негативного та агресивного мислення людини – це особливі хвороби розуму, які можна вилікувати за допомогою причетності до певних чеснот. Таким чином, філософія стоїцизму допомагає вирішити проблему дегуманізму сучасного суспільства, веде до регуманізації. Вона здатна допомогти кожній людині досягти спокою, успіху, оптимізму, самодостатності та впевненості. Тема причетності є недостатньо дослідженою серед українських науковців, тому **перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямі** будуть пов'язані з історико-філософським з'ясуванням концептуалізації терміна причетності в інших філософських традиціях.

Література

1. Аврелій Марк. Наодинці з собою. Львів : Априорі, 2020. 184 с.
2. Ірвін В.Б. Жити змістовно. Філософія радості від античних стоїків. Київ : Yakaboo Publishing, 2021. 304 с.
3. Сенека. Діалоги. Львів : Априорі, 2016. 320 с. URL: <https://www.rulit.me/books/dialogi-read-513621-1.html> (дата звернення: 15.11.2021).
4. Сенека. Моральні листи до Луцілія. Львів : Априорі, 2020. 552 с.
5. Ціцерон Марк Туллій. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Львів : Априорі, 2021. 440 с.
6. Brown B. Braving the Wilderness: The quest for true belonging and the courage to stand alone. Ebury Digital, 2017. 177 p.
7. Epictetus. The Enchiridion. Independently published, 2020. 44 p.
8. The Psychological Importance of Collective Assembly: Development and Validation of the Tendency for Effervescent Assembly Measure (TEAM) / S. Gabriel, J. Valenti, K. Naragon-Gainey, A.F. Young. *Psychological Assessment*. 2017. DOI:10.1037/pas0000434.
9. Maiese M. Dehumanization. Beyond Intractability. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. July, 2003. URL: beyondintractability.org/essay/dehumanization (дата звернення: 11.10.2021).
10. Seneca Lucius Annaeus. Of Providence & On the Firmness of the Wise Man. Dorlion Yayinlari, 2021. 64 p.
11. Seneca Lucius Annaeus. On Anger. Independently published, 2020. 90 p.
12. Tillich P. The Courage to Be. Yale University Press, 2014. 187 p.
13. Van Natta M. The Beginner's Guide to Stoicism: Tools for Emotional Resilience and Positivity. Althea Press, 2019. 179 p.

Анотація

Скляр А. В. Феномен причетності як складова стану евдемонії у філософії стоїцизму. – Стаття.

У статті розглядається феномен причетності та розкривається залежність цього феномену від стану

евдемонії у філософії стоїцизму. Виявлено, що духовність – це певна вдячність за спільне буття, що наповнене любов'ю, прагнення до причетності, а причетність – це духовний зв'язок з іншою людиною за наявності сміливості залишатися самим собою – мудрим, відважним, скромним, справедливим та людинолюбним. Показано, що причетність до чеснот призводить людину до стану евдемонії. Досліджено 4 головні чесноти-причетності у філософії стоїцизму, які роблять людину щасливою. Розглянуто мудрість як причетність до правильних думок (вміння відокремлювати те, чим людині дано керувати (категорія влади), від того, що не в її владі (категорія байдужого)), причетність до речей, які вона здатна контролювати та вдосконалювати (цінності, бажання, прагнення). Розглянуто відвагу як причетність до самого себе та правильних намірів (закликає людину до сміливості та активних дій; це мужність бути собою, впевненість, життєлюбність, боротьба зі страхами). Скромність розглядається як причетність до правильних бажань (вибірковість уваги, контроль бажань, самовладання, стриманість, вдячність за сьогодення, усвідомлення, прийняття та любов до життя). Справедливість розглядається як людинолюбство та причетність до інших (розуміння того, що любов здатна поєднати усіх людей в світі, все живе народжене для того, щоб любити інших, своє життя, сьогодення). Доведено, що усі ці чесноти об'єднує внутрішній контроль, який допомагає концентрувати увагу на важливому, тобто це володіння людиною самою собою та причетність до тих речей, якими вона може керувати, що є шляхом до щасливого життя. Виявлено, що чесноти стоїцизму здатні вирішувати проблему нелюбові до самого себе, людей, своїх цінностей та правди. Показано, що причина негативного та агресивного мислення людини – це особливі хвороби розуму, які можна вилікувати за допомогою причетності до певних чеснот. Відзначено, що до щастя веде усвідомлення чіткого розподілу між тим, що людина може контролювати, а що ні, а також розуміння того, що є речі, які від людини залежать або не залежать. Показано, що реакція на те, що відбувається навколо, формується за допомогою причетності до чеснот. Зазначено, що прагнення до виділених чеснот має змогу допомогти кожній людині досягти психологічного благополуччя, тобто стану задоволення, спокою, самодостатності та впевненості. Зроблено висновок, що філософія стоїцизму допомагає вирішити проблему дегуманізму сучасного суспільства, веде до регуманізації.

Ключові слова: стоїцизм, чесноти, причетність, евдемонізм, щастя, етика, самовдосконалення, людина.

Summary

Skliar A. V. The phenomenon of belonging as a component of the eudaimonia state in the Stoicism philosophy. – Article.

The article deals with the phenomenon of "involvement" and reveals its dependence on the state of "Eudaimonia" in the philosophy of Stoicism. It is revealed that spirituality is a certain gratitude for the common being, filled with love, the desire for belonging; and belonging is a spiritual connection with another, with the courage to remain oneself, to be wise, to be

brave, to be humble, to be fair and love people. It is shown that belonging to virtues leads a person to a state of eudaimonia. Four main virtues-belongings in the philosophy of Stoicism, which make a person happy, are studied: wisdom as belonging to the right thoughts (the ability to separate what a person can control (category of power) from what is not in his power (category of indifferent)), belonging to things that he is able to control and improve: values, desires, aspirations; courage as belonging to oneself and the right intentions (encourages a person to be courageous and active, this is the courage to be yourself, confidence, love of life, the fight against fears); humility as belonging to right desires (selective attention, control of desires, self-control, abstinence, gratitude for the present, awareness, acceptance and love of life); justice as philanthropy and belonging to others (understanding that love is able to unite all people in the world, all living things are born in order to love – others, their life, the present). It has been proven that all these virtues are united by internal control, which helps to concentrate attention on the important, that is, this

person's possession of himself and involvement in those things that he can control, which is the way to a happy life. It is revealed that the virtues of stoicism are able to solve the problem of "lovelessness": towards oneself, towards people, towards their values and truth. It is shown that the reason for the negative and aggressive thinking of a person is special diseases of the mind, which can be cured through belonging to the certain virtues. It is noted that realization the clear distribution between what a man can control and what not, understanding that there are things that depend on him or not, – leads to a state of happiness. It is shown that the reaction to what is happening around is formed through belonging to the virtues. It is noted that the intention to the highlighted virtues can help each person to achieve psychological well-being, that is, a state of pleasure, calmness, self-sufficiency and confidence. It is concluded that the philosophy of Stoicism helps to solve the problem of dehumanize in the modern society, leads to rehumanize.

Key words: stoicism, virtues, belonging, eudemonism, happiness, ethics, self-improvement, man.